

Miscellanea

Jože Bavcon, 2008: Mali navadni zvonček (*Galanthus nivalis* L.) in njegova raznolikost v Sloveniji. Common snowdrop (*Galanthus nivalis* L.) and its diversity in Slovenia. Oddelek za biologijo, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, 96 pp.

Jože Bavcon, 2009: Navadna ciklama (*Cyclamen purpurascens* Mill.) in njena raznolikost v Sloveniji. Botanični vrt. Oddelek za biologijo, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, 136 pp.

Jože Bavcon, 2010: Žafrani (*Crocus* L.) v Sloveniji. *Crocus* (*Crocus* L.) in Slovenia. Botanični vrt, Oddelek za biologijo, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, 176 pp.

Dr. Jože Bavcon, vodja Botaničnega vrta Univerze v Ljubljani, je v zadnjih letih objavil tri zanimive knjige, ki si zaslužijo, da jih kratko omenimo v glasilu slovenskih botanikov. Začel je z malim zvončkom (*Galanthus nivalis*), prvim znanilcem pomladi, Slovencem splošno znano rastlino. Težišče v tej knjigi je opis zvončkove raznolikosti – v knjigi natančno opisuje, kako je rastline opazoval, nabiral, jih presajal v botanični vrt in po katerih znakih med seboj razlikoval in ne nazadnje kot različke (forme) tudi poimenoval. S fotografijami so ti različki tudi nazorno predstavljeni. Čeprav imam z zvončkom veliko opravka, v območju svojega delovanja ga zadnja leta ob Soči pri Mostu na Soči (150 m n. m.) opažam že okoli božiča ali novega leta, najvišje v gorah pa sem ga videl na nekdanjih senošetih pod Črno prstjo, 1500 m n. m., na razlike v njegovih cvetovih nisem bil nikoli preveč pozoren – pač zvonček kot zvonček. Bolj me je mučilo to, da ga uvrščamo med značilne vrste ilirskih gozdov belega gabra (*Erythronio-Carpinion*), raste pa tudi v altimontanskih in ponekod celo subalpskih bukovih gozdovih južnih Juljskih Alp. Vem, da ga povsod ni, in zemljevid razširjenosti (ta bi bil v knjigi dobrodošel) te praznine nazorno pokaže. Moji prijatelji Bohinjci mi zagotavljajo, da pri njih (še) ne raste, v alpskih dolinah v Posočju (Bala, Koritnica, Lepena, celo Trenta, čeprav tam skoraj zagotovo subspontano) pa ga poznajo. Ponekod podivja z vrtov (kot sem nekoč opazil ob Obali) in se njegovo območje razširjenosti veča tudi na ta način. Vsekakor je ta Bavconova dvojezična (slovensko-angleška) knjiga opozorila na zanimivo, doslej v glavnem spregledano raznolikost zvončkovih cvetov pri nas in je bila, posebej v vrtnarskih krogih, tudi v tujini zelo lepo sprejeta.

V drugi knjigi se je Jože Bavcon temeljito spopadel z navadno ciklamo (*Cyclamen purpurascens*). Knjiga je precej bolj obsežna in v celoti v slovenščini (v istem letu je izšla tudi angleška različica). Če pogledam karto razširjenosti ciklame v Sloveniji, vidim same črne pike, nekaj manjših belih vrzeli je le v vzhodni Sloveniji. Rastlina torej, ki je za slovenskega botanika še bolj kot zvonček nekaj čisto običajnega. Srečujemo jo od nižin pa do (sub)alpskih melišč v naših Alpah. Fitocenologi jo, morda z malo pretiravanja, uvrščamo med značilnice

ilirskih bukovih gozdov iz zveze *Aremonio-Fagion*, navadno pa uspeva na bolj kamnitih rastiščih in na plitvih tleh. Avtor nam v uvodnih poglavjih opiše in s fotografijo predstavi tudi druge vrste iz rodu *Cyclamen*, ki naravno uspevajo v deželah južneje od Slovenije. Za navadno ciklamo zapiše, da je zelo raznolika glede velikosti listov, cvetov in listnega vzorca. Ker je splošno razširjena v Sloveniji in ker je ta fitogeografsko zelo raznolika, je avtor pred začetkom raziskave domneval, da tudi v Sloveniji lahko pričakujemo številne različice. S temeljitim in zahtevnim terenskim delom se je zelo potrudil, da je to domnevo dejansko tudi potrdil. Natančno nam opiše postopke nabiranja, morfologijo rastline, vlogo stebila in različne anomalije listov. Posebej je pozoren na listni vzorec, prstni odtis rastline, ki naj bi bil, po njegovih večletnih opazovanjih, za rastlino stabilen in značilen. Tak se ohranja tudi v kulturi.

Avtor v nadaljevanju precej podrobno opiše ekologijo ciklame, geotaksijo gomoljev (pojav, da se gomolji, če jih odtrgamo iz zemlje, lahko kotalijo, a ko se spet ustalijo, se navadno ponovno postavijo v pravi položaj: koreninski del obrnjen navzdol in stebelni navzgor).

Piše tudi o cvetenju in barvi cvetov. Vemo, da je ciklama v splošnem pozno, poleti cvetoča vrsta. Dejansko pa lahko zapišemo, da je tudi zelo dolgo cvetoča vrsta – sam na terenu posamezne cvetove kdaj opazim že junija, zadnje pa oktobra in novembra, ob topli jesen celo decembra. Avtor izčrpno pojasnjuje, zakaj je tako. V naslednjih poglavjih piše še o razmnoževanju, vegetativnem razmnoževanju v naravi in v kulturi, gojitvi, boleznih in škodljivcih, strupenosti in hortikulturni vrednosti in seveda tudi o tem, da je ciklama zavarovana. V zadnjem delu knjige je obsežna in nazorna (tudi s fotografijo) predstavitev številnih tipov (form) navadne ciklame v Sloveniji, ki jih je Jože Bavcon opisal predvsem na podlagi listnega vzorca. V grobem je ločil štiri skupine: srebraste, polsrebraste, marmorirane in zelene. V zaključkih ugotavlja, da so se prvotna predvidevanja, da so posamezni tipi (forme) vezani na določena fitogeografska območja ali na izpostavljenost rastišč, izkazala za napačna. V različnih fitogeografskih območjih lahko najdemo podobne različice. Zeleni tip, ciklamo z zelenimi, nemarmoriranimi listi, je Jože Bavcon v Sloveniji našel predvsem na kraških apnenčastih rastiščih. Kakorkoli, ko se zadnja leta ob jesenskih sprehodih na Kozlov rob pri Tolminu navdušujem nad bogato cvetočimi ciklamami, včasih pomislim na Bavconovo knjigo in moje občudovanje velja obema, lepi cvetici in Jožetovi bogati in zanimivi knjigi.

Tretjo, najdebelejšo knjigo, sicer pa po formatu in oblikovanju podobno prejšnjima, je vodja našega znamenitega Botaničnega vrta namenil žafranom. Knjiga je dvojezična, celotna vsebina je v slovenskem in angleškem jeziku. V njej avtor v uvodnih poglavjih predstavi rod žafranov, žafrane v Sloveniji in svojo domnevo, da je vsaj pri splošno razširjenih vrstah, kot sta pomladanski žafran in nunka, pričakovati večjo raznolikost. Delovni postopek je bil torej podoben kot pri zvončku in ciklami: opazovanje v naravi, nabiranje, gojitev v vrtu, s tem da je slednja težavnejša kot pri zvončkih. Vse v Sloveniji poznane vrste potem opiše, prikaže na fotografijah, označi njihova rastišča (tudi tu, morda še bolj kot pri zvončku, pogrešamo karte razširjenosti). Piše tudi o citologiji, času cvetenja, razmnoževanju in gojitvi. Posebno poglavje je ekologija žafranov. Pomladanskega (*Crocus napolitanus*) fitocenologi (a ne vsi) štejemo za značilnico ilirskih gozdov belega gabra (*Erythronio-Carpinion*). V teh nižinskih gozdovih ga je navadno res obilo, čeprav ga pogosto najdemo tudi v podgorskih in nekoliko redkeje gorskih bukovih gozdovih. Toda enako obilen je pomladanski žafran ponekod na naravnih (negnojenih) travnikih in senožetih, vse do zgornjega gorskega pasu. Neko pomlad sem nad njegovim marčevskim obiljem na travnikih Šentviške planote med Bačo in Idrjico in na robovih sosednje Banjške planote kar ostrmel in se vprašal, ali je to res značilnica

belogabrovih gozdov. Takšno vprašanje se mi je ponovilo, ko sem ga lansko pozno pomlad začudeno zagledal v altimontanskem smrekovem gozdu na Pokljuki, skoraj 1400 m visoko. Pokojni profesor Wraber me je vseeno prepričal, da so žafrani pogosto izvorno bolj gozdne kot travniške vrste. Tudi z nunko (*Crocus albiflorus*) imam tovrstne težave – štejemo jo za značilno vrsto mezofilnih gorskih travnikov iz reda *Poo alpinae-Trisetalia*, toda če gremo v gore dovolj zgodaj spomladi, jo ponekod obilno najdemo tudi na subalpinsko-alpinskih traviščih iz razreda *Elyno-Seslerietea*. V zadrego fitocenologa spravijo njena dolinska nahajališča, npr. na obrečnih travnikih alpskih dolin ali pa nahajališča na kraških travnikih. Glede rastišč sta, vsaj v Sloveniji, manj raznolika progasti žafran (*Crocus reticulatus*), značilen za suhe kraške travnike in dvocvetni žafran (*Crocus biflorus*) na nižinskih submediteranskih travnikih z globokimi, aluvialnimi tlemi. Pri cvetovih avtor največjo variabilnost v barvi opaža pri pomladanskem žafranu in nunki, pri ostalih vrstah skoraj ne. Opazil je tudi križance med nunko in pomladanskim žafranom. Pri teh dveh vrstah navaja tudi razmeroma pogosto dvocvetnost. Podrobno, tudi s fotografijami, predstavi različne barvne različke pomladanskega žafrana in nunke, nekatere opiše tudi kot nove forme.

Botaniki različnih usmeritev bomo tri knjige Jožeta Bavconca najbrž prebirali vsak v luči svojih zanimanj, gotovo nekateri ponekod tudi kritično ali celo z nestrinjanjem glede nekaterih avtorjevih metodoloških pristopov, ugotovitev in zaključkov. Gledano z mojimi očmi in z mojim skromnim znanjem tega področja, so knjige lepa predstavitev teh nam vseh ljubih in v glavnem pogostih vrst. Prinašajo novo vednost, kažejo na znotrajvrstno raznolikost in dajejo napotke za gojenje v vrtovih. Knjige so lepo oblikovane, z odličnim slikovnim gradivom. Napisane tudi v angleškem jeziku, prinašajo spoznanja slovenskega botanika daleč v svet in so dejansko v tujini že lepo sprejete. Enako doma, vsaj v vrtnarskih krogih. Tudi bralce Hladnikije vabim k njihovem (kritičnemu) branju.